

WETENSCHAPPELIJKE LUST: HET SEKSUELE LEVEN VOLGENS DE SMAAKMAKER, DE LOODGIETER EN DE LEER VAN HET OVERGELEVERDE GEN^o

Walter Everaerd*

Het geslachtsleven volgens Rutgers bij wijze van inleiding

Johannes Rutgers publiceerde in 1916 een boek over '*Het geslachtsleven van den man*'. Na een uitvoerige uiteenzetting over anatomie en fysiologie komt hij na iets meer dan 300 bladzijden toe aan 'Het liefdeleven: psychologisch gedeelte'. Een moeilijk onderwerp, want "Wel zijn zeer grondig bestudeerd geworden die hoofdstukken van de sexuele wetenschap, die van direct praktisch belang zijn, zoals: bevruchting, de embryologie, de venerische ziekten enz., maar de eigenlijke wellustgewaarwordingen als zodanig, zijn zelfs bij het hooger onderwijs altijd nog maar stiefmoederlijk behandeld, als ware men bang, dat dit voor den ongetrouwde student een wat al te netelig onderwerp zou zijn". (p. 348). En hij vervolgt met: "Wanneer wij ons aan het werk zetten, om onze gevoelens te verklaren uit de feiten, dan treft ons een reusachtige incongruentie: zo nietig als de feiten zijn op het gebied van het geslachtsleven, zoo machtig zijn de gewaarwordingen". (p. 349). Volgens Rutgers is het de "verheven roeping van de wetenschap" om samenhang op te sporen tussen "stoffelijke verschijnselen en (...) subjectieve gewaarwordingen".

Hij geeft enkele grappige voorbeelden van de tegenstelling objectief-subjectief; zo vraagt hij zich af: 'Wat is een bed?' Het antwoord luidt: "Voor den omstander is het een hoop geweven stoffen en andere slechte warmtegeleiders, waartussen een halfnaakte lulak verscholen ligt; maar voor ons zelf als we slapen, is het een warm nestje, een heiligdom, het liefste plekje waar we ons koesteren". (p. 349).

Lust is een subjectieve ervaring, maar hoe lust tot stand komt kon Rutgers niet precies vertellen. Hij was er van overtuigd dat het ontkennen of miskennen van de fysiologische aspecten van ons seksueel functioneren tot ellende moet leiden. Hij heeft talloze jonge levens 'ten gronde zien gaan omdat ze of vervallen in dweepziek gepeins en smachtend verlangen', of het andere uiterste 'platte gemeenheid'. Wetenschap moest volgens Rutgers en veel andere seksuele hervormers bijdragen aan het bevorderen van een gezond geslachtsleven.

Er zijn twee functies te onderscheiden aan een gezond geslachtsleven: "liefde als men liefde wil, en kinderen als men kinderen wil" (p. 334). Er was een wetenschappelijke fundering voor deze volgens Rutgers ontbrekende schakel in de natuurlijke evolutie. Wie Rutgers' werk in de Neo-Malthusiaanse bond kent kan wel raden waar hij op afstevent met zijn verklaring. De natuurlijke evolutie wil dat wij ons minder voortplanten. Niet de 'roekeloze aantalsvermeerdering' zoals die vooral bij lagere planten en dieren voortkomt, neen die methode is niet

* Prof. dr. W. Everaerd, hoogleraar klinische psychologie, Faculteit der Psychologie, Roeterstraat 15, 1018 WB Amsterdam.

Tekst van een voordracht voor de viering van 25 jaar Rutgers Stichting, 19 mei 1994 in De Rode Hoed te Amsterdam.

^o Geaccepteerd voor publicatie 26 juli 1994.

meer nodig bij de mens als hoger ontwikkeld wezen. Dat was volgens Rutgers ook de reden waarom seksuele problemen - hij noemt ze paringsmoeilijkheden - zich volstrekt niet gecorrigeerd hebben 'volgens de wet der natuurkeus'. Is het niet merkwaardig dat de huidige Rutgers Stichting, kennelijk wars van elk historisch besef, zich zoveel moeite geeft om seksuele problemen te behandelen? Het grote voordeel van deze problemen was juist dat "individuen, die een matig aantal nakomelingen ter wereld brengen, (volgens de wet der natuurkeus) de overwinnaars bleven in de strijd om het bestaan" (p. 335).

In een gezond geslachtsleven dient op evolutionaire gronden meer 'liefde als men liefde wil' voor te komen, waardoor men ook minder kinderen zal voortbrengen. Rutgers was als gevolg van zijn overtuiging een belangrijke zelloot voor het idee dat mensen van seks gelukkig worden. Hij zei het letterlijk zo: "... niets anders werkt zoo rechtstreeks op ons geluksgevoel" (p. 449).

Het grootste deel van de twintigste eeuw stond in het teken van de seksuele hervorming; dat wil zeggen het geslachtsleven in het perspectief van 'liefde als men liefde wil' en de beheersing van het kindertal. De bevrijding, erkenning en positieve waardering van de wellustgewaarwordingen was één van de prioriteiten. Vooral na de tweede wereldoorlog resulteerde dit alles in een debat over hoe seksueel gedrag er uit moest zien en wat wel en niet onder wellust valt. De wetenschap heeft zoals we zo meteen zullen zien deze beweging ondersteund. Maar veel belangrijker was de nieuwe normering die door de smaakmakers werd verwoord.

Nu, aan het eind van de eeuw doet zich een nieuw probleem voor; seks blijkt niet alleen wellustgewaarwordingen teweeg te brengen maar ook dwang, misbruik, dodelijke ziekte. Weer komt de wetenschap in het geweer om de beheersing van seksueel gedrag te ondersteunen. De machteloosheid in het denken over deze problemen van ons seksuele leven komt het meest pregnant tot uiting in de opvatting van diegenen die menen dat ons seksueel gedrag een evolutionaire adaptatie is. Moeilijk te veranderen gedrag op grond van de leer van het overgeleverde gen. Ik zal op deze twee onderwerpen nu wat nader ingaan. Tussendoor sta ik even stil bij enkele technologische ontwikkelingen in de seksuologie, ik noem dat het seksuele leven volgens de loodgieter.

Mijn belangrijkste stelling is dat de empirische seksuologische kennis ver achter blijft bij de 'wetenschappelijke' beelden en theorieën die wij van seks ontwerpen. Theorieën over seksualiteit hebben een functionele betekenis. Zij dragen bijvoorbeeld bij aan het reguleren van onderlinge verhoudingen, de opvoeding, de beleving van seksualiteit, en de maatschappelijke kanalisering van, en controle over seksueel gedrag.

Smaakmakers

Opvoeding, voorlichting en behandeling zijn de gebieden waar de acties van de smaakmakers het duidelijkst tot uiting komen. De speerpunten van actie zijn enerzijds de belemmeringen of neurotische verdraaiingen van de seksualiteit - het geknotte geslachtsleven volgens Rutgers -, en anderzijds het algemene gebrek aan kennis over vormgeving van seksueel gedrag en de seksuele beleving.

Zelfs het programma van vandaag draagt de sporen van deze acties. Vanmiddag wordt er gediscussieerd over de vraag of hulpverleners preutser zijn dan hun cliënten. Hulpverleners mogen niet preuts zijn, zij *moeten* vragen naar, of verdacht zijn op seksuele aspecten van het

probleem waarmee de cliënt hen confronteert. Praten over seks is het hulpmiddel bij uitstek voor de opvoeding, de voorlichting en de hulpverlening, het blijkt bovendien een belangrijk aspect te zijn van het seksuele leven zelf. Wie echter meent dat het om praten over wellust-gewaarwordingen volgens Rutgers gaat heeft een te eenvoudige visie op wat inmiddels bij de inrichting van het seksuele leven hoort. Voor sommige schrijvers, zeggen Frenken en Kwant in 1981, is intimiteit de norm. "Zij stellen dat seksuele activiteit pas volwaardig is wanneer twee mensen daarbij betrokken zijn met lijf, gedachte, hart, emotie, gevoel, liefde, wanneer zij op al deze manieren tegelijk betrokken zijn op elkaar, wanneer zij seksueel omgaan met elkaar in het besef van deze wederzijdse en rijke betrokkenheid. Pas dan is seksualiteit volwaardig menselijk. Dan is zij in de volle zin van het woord intiem" (p. 170). Drie opeenvolgende voorwaarden worden opgesomd: 1. op zijn minst zes aspecten van betrokkenheid, 2. die allemaal tegelijk gerealiseerd moeten worden en 3. bewust weten dat men al deze dingen tegelijk doet. Een bijna onmogelijke opgave, een belofte die zelden waargemaakt kan worden. De omschrijving is zo veeleisend dat je je als amateur onmiddellijk insufficient voelt. Heeft de omschrijving iets te maken met wat we weten over het verloop van de seksuele fysiologie en de seksuele emoties? Mijn korte antwoord op deze vraag is: nee. Een even ingewikkeld verhaal maar in geheel andere woorden was te lezen in de boeken van Comfort (1974), in Nederland vertaald onder de titel 'Speelse liefde, gids voor minnaars'. Comfort meent dat we de ingewikkeldheid van het seksuele leven als een menukaart kunnen voorstellen, waarbij je overigens zelf nogal wat moet koken. Ook hier lopen de fijnzinnige eisen zo hoog op dat de meeste mensen na lezing blijven zitten met de gedachte dat zij niet verder komen dan stampot.

De bevrijding van de 'wellustgewaarwordingen' is vooral gepropageerd door therapeuten, zij werden dan ook gedurende enige tijd sekstherapeuten genoemd. Deze beweging kwam vooral op gang door het werk van Masters en Johnson. Recent heb ik beschreven hoe vrijen sinds Masters en Johnson anders is geworden (Everaerd, 1994). Op het gebied van de anatomie en de fysiologie van het menselijk seksueel functioneren was bij de start van hun onderzoek nog veel onbekend. Kinsey had weliswaar in de veertiger en vijftiger jaren enkele psychofysiologische observaties gedaan, Dickinson had zijn prachtige *Human Sex Anatomy* uitgegeven, maar precieze kennis over hoe het er nu fysiologisch en psychologisch 'echt' aan toeging was er niet. Masters en in een later stadium Johnson besloten om een grondige beschrijving te geven van de fysiologische en psychologische reacties van mensen. De vele reacties waarom het hier gaat, vatten zij samen in een nieuw begrip 'de menselijke seksuele respons cyclus'. Om allerlei problemen in hun sociale omgeving te voorkomen noemden zij hun project *The Reproductive Biology Research Foundation*.

Wat zij deden was simpel en verhelderend. Om te kunnen helpen bij seksuele problemen, hun uiteindelijke doel, besloten zij eerst het gewone onproblematische seksuele functioneren te beschrijven. Zij nodigden daartoe heteroseksuele mannen en vrouwen uit, later ook homo-seksuele mannen en vrouwen, om seksueel te functioneren in het laboratorium van de *Foundation*. Zij verkregen toestemming van deze mannen en vrouwen om hun fysiologische reacties en hun gedrag te observeren. De proefpersonen kregen opdracht om een andere proefpersoon op een bepaalde manier te stimuleren of om zelf deze stimulatie te accepteren. Hoe proefpersonen aan elkaar werden toegewezen is niet helemaal duidelijk, de meesten hadden in ieder geval geen relatie buiten het laboratorium. Een groot aantal stimulatie-vormen werd gebruikt, onder andere met de handen, met de mond, en met de geslachtsdelen. Masters en Johnson (1966) rapporteren dat van de vele duizenden stimulaties er maar een te verwaarlo-

zen klein aantal niet tot een orgasme leidden. De paar 'missers' kwamen bijna uitsluitend voor tijdens coïtale stimulatie.

Adequate stimulatie activeert niet alleen de seksuele responscyclus, maar zij wordt kenmerkend gemakkelijk in haar geheel ontplooid. Het is blijkbaar voldoende als mensen bereid zijn elkaar te stimuleren en als zij die stimulatie als seksueel lustvol accepteren; zij hoeven verder geen bijzondere relatie met elkaar te hebben.

Hoe kan dit nu toegepast worden in de behandeling van seksuele problemen? Het is uiteraard niet voldoende om aan mensen uit te leggen dat zij adequaat moeten stimuleren en dat ze deze stimulatie moeten ervaren als lustvol. Er is één allesoverheersend probleem: mensen met seksuele problemen ervaren de stimulatie allesbehalve als lustvol. Er komt van alles in ze op, maar als u hun gedachten allemaal zou horen dan zou u, zonder therapeut te zijn, vaststellen dat dit nooit tot lust en opwindning kan leiden. Masters en Johnson (1970) bedachten een zeer ingenieuze interventie om daaraan wat te doen. Zij veronderstelden dat strelen en gestreeld worden zonder 'seksuele' plaatsen aan te raken door patiënten wordt geaccepteerd en dat zij dat plezierig vinden. Als zij dat eenmaal accepteren worden zij vervolgens aangemoedigd om ook te strelen om de 'seksuele' plaatsen. Wat je daar voelt is seksueel door het sterke contrast in betekenis dat werd aangebracht. In de klinische praktijk wordt deze veronderstelling voor een deel bevestigd. De meeste patiënten ervaren seksuele opwindning; anderen worden echter boos of depressief.

De definitie van adequate stimulatie gaf al snel problemen. Masters en Johnson bedachten dat de ontplooiing van de responscyclus moest verlopen in drie stadia: 1. strelen zonder 'seksuele' plaatsen te raken maakt dat mensen stimulatie accepteren, 2. het vervolgens daarbij betrekken van de geslachtsdelen zorgt voor seksuele opwindning en bereidt de volgende stap (ook fysiologisch) voor, 3. de coïtus. Adequate stimulatie bevordert gedrag dat gekenmerkt kan worden als voortplantingsgedrag. Met de ontplooiing van de seksuele responscyclus wordt de ontplooiing van voortplantingsgedrag als norm geïntroduceerd.

Hoe kwam deze constructie tot stand? Masters en Johnson wisten immers, op grond van hun ervaringen met de vrijwillige proefpersonen, dat de responscyclus op vele manieren kan worden geactiveerd en voltooid. De reden was ook niet gelegen in hun onwetendheid maar in de omstandigheid dat zij een criterium wilden formuleren voor adequaat seksueel functioneren. De opgave om een criterium te vinden deed zich voor toen zij voor het eerst hun ideeën in een behandeling wilden omzetten. De behandeling werd aangeboden aan heteroseksuele paren. Ongetwijfeld heeft de interactie tussen Masters en Johnson en deze paren bijgedragen aan de formulering van het criterium. De meeste heteroseksuele paren klagen dat 'het' niet meer gaat, en gevraagd naar wat zij wensen antwoorden de meesten: 'dat het weer gewoon gaat'. Seks is geslachtsgemeenschap, seks is in ieder geval dat de man klaarkomt, en zo mogelijk de vrouw' (Masters en Johnson, 1970). Het criterium is niet alleen een voorschrift voor het gedrag maar ook voor de beleving. In de definitie van seksuele stoornissen in het Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-III-R, 1987) wordt aangegeven dat de opwindning moet worden volgehouden tot het einde van de seksuele activiteit. In de toelichting wordt aangegeven dat de 'volledige' seksuele responscyclus de norm is waarmee problemen moeten worden ingeschat. Mannen horen klaar te komen door de coïtus, vrouwen 'zo mogelijk', maar het behoort volgens DSM-III-R tot de normale variatie in seksuele respons van vrouwen als zij niet klaarkomen door de coïtus. Wat eerst werd gezien als een onvermogen van vrouwen, de fameuze anorgasmie, wordt met deze laatste zinsnede omgezet in een normale variatie. Dat is niet onbelangrijk. De jarenlange discussie over een via vaginale ver-

sus clitorale stimulatie bereikt orgasme wordt hiermee beslecht. Clitoraal is niet langer onvolwassen zoals bijvoorbeeld Freud dat vond, het is een variatie.

De seksuele responscyclus is niets meer, maar ook niets minder dan een beschrijving van hoe de seksuele reactie zich fysiologisch en psychologisch voltrekt. Het is een sterk gereduceerde beschrijving omdat er geen rekening wordt gehouden met de vele omstandigheden waaronder de seksuele reactie wordt vertoond. De beschrijving van de responscyclus in de behandeling van heteroseksuele paren is geenszins een dwingend voorschrift voor het verloop van de reactie. Héf is een reflectie van een dominante denkwijze die vooral rekening houdt met de ontplooiing van de seksuele respons van de heteroseksuele man. U weet nu ook, via DSM-III-R, dat het een natuurlijk variatie is van de vrouwelijke seksualiteit als haar ontplooiing in een heteroseksuele interactie achterblijft.

In het laboratorium hadden Masters en Johnson geen noemenswaardige verschillen vastgesteld tussen homo- en heteroseksuele paren. Vormen van stimulatie en de wijze van stimuleren verschilden vrijwel niet. Er was één zeer opvallend onderscheid: de homoseksuele paren met een vaste relatie namen ook in het laboratorium alle tijd voor hun interactie. Zij waren minder doelgericht en genoten van elke fase van stimulatie. Masters en Johnson merken op dat deze homoseksuele paren een welbewuste vertraagde benadering toepasten. Er staat niet dat de heteroseksuele paren met ongewone snelheid te werk gingen.

Mary Boyle (1993) heeft gelijk als zij in haar feministische kritiek wijst op het eenzijdige (essentialistische) interpretatiekader van Masters en Johnson. Coitus is not 'the' sexual act, it is simply a sexual act (p. 78). De sequentie - het voortplantingsgedrag - die Masters en Johnson suggereren is arbitrair. 'Een responscyclus wekt de indruk van progressie en volledigheid, een indruk van een natuurlijke en onontkoombare manier van reageren op seksuele stimuli' (p. 80). Bij de behandeling van seksuele problemen van lesbische vrouwen is het Boyle opgevallen dat de responscyclus als beeld van normale seks remmend werkt op de seksuele interactie van vrouwen. Het is vaak nodig om de variabiliteit van seksuele reacties te benadrukken. De responscyclus als norm zit niet alleen lesbische vrouwen in de weg, in het algemeen verduidelijken mensen hun seksuele problemen door naar deze norm te verwijzen.

Misschien is het waar wat de antropoloog Davenport schreef: 'Seks hoeft niet ontdekt te worden; het biologische bestaan ervan komt in ons bewustzijn instinctief tot uiting. Bij de mens, evenwel, zijn de overgeërfde aspecten van seks vrijwel vormloos. Alleen door enculturatie krijgt seks vorm en betekenis' (Davenport, 1976, p. 161).

Het begrip 'seksuele responscyclus' zoals dat aanvankelijk gebruikt werd in de behandeling van seksuele problemen, reflecteert de dominante heteroseksuele norm voor seksueel functioneren. Deze wordt het best als volgt samengevat: eerst de man, en indien mogelijk de vrouw.

Er moet nog een aspect van de responscyclus worden besproken; namelijk de bereidheid van mensen om elkaar wederzijds te stimuleren en om die stimulatie als seksueel lustvol te accepteren. Bij de proefpersonen in het laboratorium gaf dat vrijwel geen problemen. Maar hoe is het ermee gesteld in het gewone leven waar de seksuele problemen zich voordoen? Vóór Masters en Johnson was het gebruikelijk om mensen die problemen hadden met het vrijen te verwijzen naar een relatietherapeut. 'Er zal wel iets mis zijn met uw relatie' was een veel gebruikte diagnose. Kan seks alleen als je een goede relatie hebt? Nee, natuurlijk niet. Het is misschien wel plezieriger maar geenszins noodzakelijk. Nodig is, dat je met elkaar wilt vrijen.

Het toeschrijven van seksuele problemen aan de relatie verwijst naar een opvatting over

de plaats van seksualiteit. Je hebt pas seks als je een echte relatie hebt; als er seksuele problemen zijn dan houd je niet van elkaar. De omkering geldt ook, als je een echte relatie hebt dan heb je 'natuurlijk' seks. Een intieme relatie zonder seks kunnen veel mensen zich niet voorstellen.

Heeft dit werk van smaakmakers en therapeuten nu veel veranderd aan de problemen van het seksuele leven? Ik ben het eens met het antwoord dat Keith Hawton (1993) onlangs gaf op deze vraag. Gemakkelijke problemen zijn goed te verhelpen. Seksuele stoornissen van mannen komen er slechter vanaf dan de stoornissen van vrouwen. Er zit eigenlijk al jaren geen voortgang in het onderzoek over de behandeling van seksuele stoornissen. Wel is het zo, en dat is tenslotte een belangrijke positieve noot, dat hulp bij seksuele problemen goed landelijk gespreid en beschikbaar is. Dat dreigt nu overigens door allerlei bezuinigingen, onder andere bij de Rutgers Stichting, weer snel te verslechteren.

Loodgieters

Het zal u duidelijk zijn geworden dat de wetenschap de smaakmakers ondersteunde, maar dat zij toch ver achterblijft bij de ontwikkelingen in de praktijk van het seksuele leven. Er is een gebied waar dat andersom lijkt te werken. Sinds ongeveer tien jaar is er met veel energie gewerkt aan het klinische en experimentele onderzoek van de fysiologie en pathologie van de erectie. Enkele jaren geleden konden Wagner, Gertsenberg en Levin (1989) demonstreren dat, onmiddellijk na het tonen van een expliciet seksuele dia, de elektrische potentiaal gemeten aan het gladde spierweefsel van de corpora cavernosa van de penis verdween. Het wegvallen van de potentiaal betekent dat de spanning in het weefsel afneemt en dat vervolgens stuwning van bloed in de corpora (vasocongestie) kan plaatsvinden. De gebruikelijke psychofysiologische maten zoals veranderingen in volume, temperatuur, en reflectie van de schedewand, zijn gebaseerd op langzame processen die één tot meer seconden duren. De verandering van de elektrische potentiaal is een zeer snel verschijnsel, enkele milliseconden. Het kijken naar een seksuele dia leidt zonder enige overweging of tijdrovende cognitieve verwerking tot een motorisch commando naar de corpora cavernosa.

De ontwikkelingen in het onderzoek naar het neurofysiologisch mechanisme van seksuele opwinding is eenzijdig gericht op het vasculaire deel van het erectiemechanisme dat wordt bestuurd door het autonome (zowel sympatisch als parasympatisch) en door het somatisch zenuwstelsel. Er is een reeks methoden beschikbaar om de functie van dit mechanisme te controleren en om fouten te diagnostiseren. Helaas moet gezegd worden dat de validiteit van de meeste methoden niet opzienbarend is (Buvat et al., 1990; Everaerd, 1993). Voor de behandeling zijn op grond van al het onderzoek twee opzienbarende behandelingen beschikbaar gekomen. Er zijn stoffen zoals papaverine, fentolamine en prostaglandine E1 die een verlamende invloed hebben op de gladde spiertjes in de corpora cavernosa waardoor de penis stijf wordt. Aanvankelijk werden deze stoffen gebruikt om te testen of er lekkages of verstoppingen in de bloedtoevoer voorkomen. Al snel daarna werden de stoffen gebruikt om erecties te produceren als een man met een erectiestoornis wilde vrijen. Verstoppingen en lekkages kunnen soms via vaatchirurgie verholpen worden, en als dat niet mogelijk is kan men ook buigzame staafjes in de penis inbrengen of nog fraaier men brengt twee slappe holle staafjes in die via een pompmechanisme - het pompje zit op de plaats van een van de zaadballen of ingebouwd in de buikwand - kunnen worden stijf gemaakt. Het doet denken aan

loodgieterswerk dat ver af staat van wat de smaakmakers zich bij een volwaardig seksueel leven voorstellen. Zonder dat men enthousiast hoeft te zijn over het praktische nut van deze technologische seksuologie kan toch vastgesteld worden dat al dit werk de kennis over de fysiologie en pathologie van het mannelijke seksuele mechanisme enorm heeft uitgebreid.

Het is altijd zo geweest, ofwel het adaptieve nut van bestaande sekse-verschillen

Eerder zei ik al dat theorieën over seksualiteit een functionele betekenis hebben. Zij helpen bij het reguleren van onderlinge verhoudingen, de opvoeding, de beleving van seksualiteit, en de maatschappelijke kanalisering van, en controle over seksueel gedrag. De smaakmakers maakten een verhaal vol mooie beloften om te zorgen dat we liefde om de liefde en seks om de seks zouden kiezen in plaats van kinderen. De frustratie over de slechte resultaten van behandelingen van seksuele stoornissen bij mannen maakte dat de twijfel over de psychologische en sociale oorzaken kon toeslaan. De daarop volgende spectaculaire maar grove fysiologische en anatomische ingrepen laten zien dat men het seksuele leven ook kan bezien als loodgieterswerk.

De belangstelling voor problemen bij het vrijen is in wetenschappelijke kringen wat geluwd. De aandacht voor ontsporingen van het seksuele is sinds de tachtiger jaren steeds sterker in de belangstelling gekomen. Er is meer aandacht voor seksueel misbruik, dwang, geweld en ook voor dodelijke gevolgen van het seksuele leven. Is er, zo kunnen we ons afvragen, enige vooruitgang geboekt in onze kennis over de seksuele impuls, ofwel onze seksuele behoefte of motivatie?

Rutgers (1916) zei daar in het eerder geciteerde boek het volgende over: "De sexueele behoefte van fysiologisch standpunt beschouwd is een behoefte zooals andere behoeften die gedurig terugkeren. Men mag natuurlijk niet telkens op den eersten aanranding toegeven, men moet leeren zijn reflexen te beheersen. Maar wanneer het pas geeft, dan mag men de vervulling ook niet langer opkroppen, dan nodig is. De natuur wijst ons haar wetten op den barometer van bloeddruk en polsslag. In de bruidsnacht past bescheidenheid; in de wittebroodsweken toegeeflijkheid; voor de jeugdige gehuwde geeft Luther ons om den dag als norm; later wordt het vanzelf minder frequent, bijv. eens of tweemaal per week, en zoo sterft het vanzelf uit als men ouder wordt" (p. 456). Rutgers had zich niet erg verdiept in de problemen van de seksuele motivatie. Als het op ontsporingen aankomt moet hij daar dan ook niets van hebben. "Het lust mij niet, hier uitvoerig uit te weiden over alle perversiteiten en afwijkingen, die zoo nu en dan in het sexueele leven plegen op te treden". En even verder: "Wat al viezigheden en onhebbelijkheden, die soms bij oude, gedegenereerde personen de plaats innemen van het normale geslachtsverkeer, tot zelfs het spelen met drekstoffen! Wat al wreedheden, om zichzelf of zijn partner pijn te doen en te mishandelen, enkel met het oogmerk om door de pijnlijkste prikkelingen toch maar de wellust wakker te roepen; tot zelfs gevallen van moord uit wellust bij vrouwverkrachting en kinderverkrachting" (p. 495).

Als het over seksuele motivatie gaat heeft Rutgers toch vooral de man voor ogen. Het is volgens hem een adaptatie aan de menselijke paringsmogelijkheden "(als) die de wellust bij het mannetje op het laatste moment als tot razernij opvoeren, verkrijgt de paring het karakter van een vijandige aanval en is daardoor het mannetje op den duur de sterkere, de militante geworden" (p. 340).

Maar ook een moderne schrijver zoals Van Lunsen (1992) stelt vast dat in heteroseksuele

relaties mannen nog altijd het scenario bepalen. Hij heeft teveel zin en zij te weinig, en zij legt zich tenslotte maar neer bij de routine die hem het beste uitkomt.

Mannen, heteroseksueel of homoseksueel hebben gemiddeld meer zin in seks dan vrouwen. Het zijn vaker mannen dan vrouwen die hun seksuele behoeften bevredigen ten koste van anderen of van zichzelf. Veel mannen zeggen ook dat zij hun seksuele behoefte niet onder controle hebben, en dat zij ondanks zichzelf te ver gaan. Merkwaaardig genoeg krijgen deze mannen steun van wetenschappers die menen dat de sekse-verschillen in seksuele motivatie en veel andere zaken het gevolg zijn van een evolutionaire adaptatie. In de loop van de evolutie zijn er voor het voortbestaan van de menselijke soort mannen uitgeselecteerd die grijpen wat ze grijpen kunnen, die met andere woorden ongewoon seksueel gemotiveerd zijn. Beach wees er op dat het hier inderdaad gaat om een inmiddels ingebouwde emotionele reactie-neiging die lange tijd adaptief was in onze evolutionaire geschiedenis. Maar omdat genetische veranderingen nu eenmaal langzamer verlopen dan sociale veranderingen is diezelfde neiging niet meer zo geschikt voor de omstandigheden waaronder wij nu leven. Als dit zo is zegt hij, dan is de moderne man in sommige opzichten misschien wel obsoleet (Beach, 1976).

De smaakmakers bemerkten al dat mannen hun gedrag niet gemakkelijk veranderen. Dat geldt niet alleen als zij zich nogal inadequaate gedragen om opgewonden te raken, en bijgevolg geen erectie krijgen. Het blijkt ook op te gaan voor de beheersing van het seksuele gedrag. De onbeheersbaarheid van seksueel gedrag wordt tegenwoordig dan ook ondergebracht bij de verslavingen en compulsies. Gokken, eten, alcohol en drugs, en seks, alles wat de 'plezierknop' (Gazzaniga, 1992) in de hersenen aanzet kan kennelijk uit de hand lopen. Mannen zijn nu eenmaal zo, zij kunnen niet verantwoordelijk zijn voor hun gedrag, lijkt de belangrijkste gedachte achter dit soort opvattingen.

Besluit

Johannes Rutgers heeft de idealen verwoord die ook nu nog ten grondslag liggen aan het werk van de Rutgers Stichting. De bevrijding van de seksualiteit werd voor een deel gemotiveerd door de Neo-Malthusiaanse idealen "liefde als men liefde wil, en kinderen als men kinderen wil". De grootste deel van deze eeuw stond in het teken van de bevrijding van de 'wellustgewartwording'. De wetenschap heeft slechts een bescheiden bijdrage geleverd aan deze ontwikkeling, wellicht indirect door de uitvinding van de pil.

Belangrijker waren de idealen en de mooie gedachten over de inrichting van het seksuele leven, seks als belofte en verwachting. De hierop aansluitende hulpverleningspraktijk werd vooral gestuurd door normatieve ideeën over de inrichting van het seksuele leven en weinig door kennis.

De seksuologische kennis blijkt ook opvallend beperkt als er moet worden geantwoord op vragen als waarom en waartoe wij seks hebben. We stellen vast dat behoefteverschillen het belangrijkste probleem zijn op het gebied van seksuele stoornissen. Over daders van seksueel geweld en misbruik wordt niet veel gemeld en hulpverleners zeggen vaak met Rutgers "het lust mij niet" of "wat al viezigheden en onhebbelijkheden". De beheersbaarheid van de seksuele behoeften blijkt ook een moeilijk onderwerp in de preventie van de dodelijke ziekte AIDS.

Terwijl de seksuele hervorming haar eerste doel - de bevrijding van de seksualiteit - nog

niet ten volle heeft gerealiseerd, zou zij een tweede doel - de regulering van seksueel gedrag - met prioriteit op de agenda moeten zetten.

Literatuur

- Buvat, J., M. Buvat-Herbaut, A. Lemaire, G. Marcolin en E. Quittelier (1990). Recent developments in the clinical assessment and diagnosis of erectile dysfunction. *Annual Review of Sex Research*, 1: 265-308.
- Boyle, M. (1993). Sexual dysfunction or heterosexual dysfunction. *Feminism & Psychology*, 3: 73-88.
- Comfort, A. (1974). *Speelse Liefde, gids voor minnaars*. Elsevier, Amsterdam.
- Davenport, W.H. (1976). Sex in cross-cultural perspective. In: Beach, F.A. (ed). *Human Sexuality in Four Perspectives*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- DSM-III-R (1987). American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. APA, Washington.
- Everaerd, W. (1993). Seksuele opwindings. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 48: 99-109.
- Everaerd, W. (1994). *Zwak Vlees: Over psychologie en de verbeelding van het seksuele*. Duijkerlezing 1994. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.
- Frenken, J. en R.C. Kwant (1981). *Gemengde gevoelens: Seksualiteitsbeleving in de huwelijksrelatie*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Gazzaniga, M.S. (1992). *Nature's Mind*. Penguin Books, Hammondsworth.
- Lunsen, R. van (1992). *Seks moet je leren*. Prometeus, Amsterdam.
- Masters, W.H. en V.E. Johnson (1966). *Human Sexual Response*. Little Brown & Company, New York.
- Masters, W.H. en V.E. Johnson (1970). *Human Sexual Inadequacy*. Little Brown & Company, New York.
- Rutgers, J. (1916). *Het geslachtsleven van de man*. W. Hilarius Wz, Almelo.
- Wagner, G., I. Gerstenberg en R.J. Levin (1989). Electrical activity of corpus cavernosum during flaccidity and erection of the human penis: a new diagnostic method? *The Journal of Urology*, 142: 723-725.